

M. VAITKAUS „IŠ ĮVAIRIŲ PASAULIŲ“

„...O vis dėlto mano dvasia, atsiskyrusi nuo kūno, buvo aplankiusi kažkokį svetimą, tolimą pasaulį!“ (156 p.). — Taip, autoriaus dvasia skrajojo po žemę, po realiąją žemelę, ir čia surankiojo kasdieninius berniuko Petrelio darbelius ir atodūsius; čia vėl ji suplasnojus nuo žemės sužviejo iš pasakingos karalystės karalaitę Nendrę, kad iš jos pasimokytų žemės vabalai. Idiliškas realizmas ir didaktiškas alegorizmas — du šių apysakaičių ašigaliai.

Informacijai suminėsiu pirma bent apysakaičių vardus, jau originalių, jau verstinių ar perdirbtinių: „Kaip Petriukas bandė patapti šventuoju“, „Savižudžiai“, „Žmogžudys“, „Stebuklingas vanduo“ (verst.), „Gero darbo geri vaisiai“ (sek.), „Dievo teismas“, „Va, buržujus“, „Aštuntojo išminčiaus tarinys“, „Ne šiame pasauly“, „Ar ilgam?“, „Vieno skorpiono nuotykių“ (verst.), „Iš garbingų laikų“, „Kuni-gaikštytė Nendrė“, „Žmonių priešas“, „Sėkmingas veiksmas“, „Sudie“, „Lai būna, kas bus!“, „Gūdu ir juokinga“, „Ar buvo ar bus?“ — Viso 19 apysakaičių, nevienodo tūrio. Didžiausioji — pirmoji, „Kaip Petriukas bandė patapti šventuoju“ (98 psl.). Čia pasakojama kaip mažasis Petriukas, pasiskaitęs *Žyvatuose šventųjų* apie kankinį Povilą, pats ren-

„Tik šiaudadūšiai gali ramia sąžine užsidėti vienos ideologijos etiketę, o rytoj pakeisti ją nauja“.

J. Brazaitis

1. „Darbininko“ redakcija: Paulius Jurkus, Simas Sužiedėlis, Modestas Stepaitis OFM ir Juozas Brazaitis. 2. Vytauto Didžiojo universiteto Didieji rūmai. Trečiajam aukšte buvo Teologijos-filosofijos fakultetas, kuriame nuo 1933 rudens Brazaitis skaitė paskaitas.

giasi būti šventuoju, kaip jo žmogiškieji įgimtieji palinkimai dažnai jį nutraukdavo nuo svajojamojo idealo, kaip „učiteliaus“ — bedievio įtakoj sugriūva jo idealas ir kaip pagaliau užaugusiam Petruui tas idealas ir *Žyvatai šventųjų* keldavo kažkokius graudžius ir malonius atsiminimus. — Tai siužetas iš paprasto mūsų kaimo gyvenimo, kada vaikas, išaugęs tikinčioj šeimoj, pakliuvęs į aplinkumą, ypačiai į prieštikybišką mokyklos įtaką, pats netenka tikėjimo. Bet jo širdy tikėjimo spragos niekas negali užkišti. Kiekvieniame varge jis pasigenda to jaunystės idealo.

Intriga čia nesudėtinga, jos tarsi nepaisoma. Duota eilė epizodų. Jie vieni turi dominti skaitytoją. Ir pačią kompoziciją nulemia tie epizodai: apsakaitės užuomazga — perskaitytas Potitaus gyvenimas pastato Petriukui idealą patapti šventuoju; finalas — idealo sugriuvimas; vidury — ištisa eilė kasdieninio Petriuko gyvenimo scenų ir epizodų, kuriuos jam pačiam teko patirti ar iš kitų nugirsti, — kuriuos pagaliau galėtum plėsti ar mažinti. — Autorium dėtas, kėsiničiausi išmesti bent „mislijau dieną, mislijau naktį“; šitas epizodas į bendrą idilišką nuotaiką braujas kažkokiu sarkazmu. Ar nebus ir vaikiuko psalmės „egzegezė“ kiek pertempta, sušaržuota? Kiti epizodai — kaimiški anekdotai, ar tariamieji nuotyčiai, gyvi, lakoniški, kondensuoti (tėvelis moko ražančiaus, Petriukas pasiskelbia einąs į šventuosius).

Tie epizodai plėtoja ne išorinį veiksma, bet atskleidžia vis naujesnes Petriuko dvasios gijas. Autoriaus pagrindinis uždavinys, rodos, ir buvo parodyti mažo vaiko dvasinė fizionomija. Tai pavyko. Paveikslas net detalizuotas.

Stilius apskritai — lakoniškas, gyvas, tik pradžia užsimota periodais kaip *Tvane*.

Ko galima būtų stiliuj nepageidauti — tai vietomis autoriaus kreipimasi (dažnai skliausteliuos) į skaitytojus, Petrelį,

ar „panelės“ dorybes. Kažkas pretensionalu. Bet tai menkniekis.

Petriuko apysaka yra susieta specifiškai su realiu lietuvišku gyvenimu. Čia papročių atvaizdavimas (ypačiai Velykų) duoda net etnografinės medžiagos.

Visai kito tipo yra dauguma mažųjų apysakaičių ar vaizdelių. Jose dominuoja idealinio pasaulio paveikslai. Kai kur fantastiniai vaizdai yra kuriami apie konkrečius faktus ir asmenis. Antai, a.a. mūsų karžygių Antano Matulaičio ir Vinco Dovydaičio žuvinimas. Autorius vaizduoja ne narsų vieno ir antrojo kovojimą dėl tėvynės, ne efektus, kuriuos pastebi akis ar ausis, bet karžygių dvasios gyvenimą: kaip A. Matulaičio vėlė kyla į šv. Petrą kartu su lenko vėlė, tarsi muitininkas ir fariziejus.

Tiesa, šiuo atveju tokis pažvelgimas į žinomuosius žmones yra charakteringas, bet ne originalus. Jis dvelkia jau savotiška didaktika, ta didaktika, kurios tolimesnėse apsakaitėse pasitaiko dar daugiau („Aštuntojo išminčiaus tarinys“, „Karalaitė Nendré“...) ir kuri išvirsta tiesiog alegorijon. Net vieni veikėjų vardai peša neskoningai įsmeintintas abstrakcijas — Tenbaimė, Jumsgalas, Skaudmintis.

Iš viso mažuose kūrinėliuose (išskyrus nuotaikingąjį „Sudie“ ir dar vieną antrą) jausti daugiau abstraktaus proto kūrybos nei fantazijos lakumo, nors ir išsiveržta iš materialaus pasaulio. Net pačiam stiliui daugiau apibendrinimų nei charakteringų posakių. Štai aprašomas karalaitės sodas:

... Eina į šodą prie gražiausių savo gėlių, kur auga aplink mielą tvenkinį... Aplinkui snaudžia gražūs, tankūs medžiai. Oras pilnas maloniausių kvapų (189p.).

Tokis aprašymas teduoda menką vaizdą; epitetai abstraktiški, bendriniai. Trūksta čia to pastatymo, kuriuo galėtum kartais pasigrožėti Petriuko apysakoj.

Taip, trūksta. Bet galimas daiktas, kad autorius nė nesistengė čia barstyti „deimančiukų“. Vertimai ir sekimai perša

manyti, kad šiuos trumpus dalykėlius autorius taikė pritaikomiesiems tikslams: liaudžiai (ne mokytiniais) moralizuoti, skatinti į dorybės kelią.

Jei taip, jei autoriaus intencija teisingai atspėta, tai liaudies knygynams tikrai tik rekomenduotina, ir nieko daugiau nebelieka sakyti.

M. Vaitkus: Iš įvairių pasaulių. Apysakaitės. Šv. Kazimiero d-jos leidinys Nr. 452, 1929, 216 psl.